

Sabûhî Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhliği Dönemine Dair Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Period of Şabûhî Ahmed Dede's the Shaykh of
Yenikapı Mawlawî House

Müzekkir KIZILKAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Ana Bilim Dalı
Asst. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Theology, Department of Şûfism
Tokat | Turkey
muzekkir.kizilkaya@gop.edu.tr
orcid.org/0000-0002-1774-8774

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi Article Types | Research Article

Geliş Tarihi | 24 Temmuz 2019 Received | 24 July 2019

Kabul Tarihi | 26 Eylül 2019 Accepted | 26 September 2019

Yayın Tarihi | 30 Aralık 2019 Published | 30 December 2019

Bu makale, 2019 yılında tamamlanan Sabûhî Ahmed Dede'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri isimli doktora tezinden üretilmiştir. | This article was produced from the doctoral dissertation completed in 2019 entitled Şabûhî Ahmed Dede's Life, Works and Şûfî Views (PhD Dissertation, Cumhuriyet University, Sivas, Turkey, 2019).

Atrf | Cite as

Kızilkaya, Müzekkir. "Sabûhî Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhliği Dönemine Dair Bir Değerlendirme [An Evaluation on the Period of Şabûhî Ahmed Dede's the Shaykh of Yenikapı Mawlawî House]*. *guifd* 7/2 (Aralık 2019): 123-146
<http://doi.org/10.5281/zenodo.3594055>

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
This article, has been scanned by iThenticate. No plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Theology,
Tokat, 60010 Turkey.
<https://dergipark.org.tr/guifd>

Öz

XVII. Yüz yıl Mevleviyye şeyhlerinden Sabûhî Ahmed Dede Yenikapı Mevlevîhânesi'ne mensup isimlerdendir. İlk tasavvuf tecrübesini Kasım Baba'nın yanında gerçekleştiren Sabûhî, Konya'ya gidip Bostan Çelebi ve Ebû Bekir Çelebi'ye intisap etmiştir. On üç yıl Konya'da seyr ü sülûk eğitimini sürdürmüş ve sonunda Mevlevî dedesi olmuştur. Şam Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edilen Sabûhî Dede, Şam'da telif ettiği *İhtiyârât-ı Sabûhî* adlı eserinde *Mesnevî*'den intihap ettiği beyitlerin şerhini yapmıştır. Bu makalede, Mevlevîliğin İstanbul'a gelişi ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nin tarihçesine dair bir değerlendirme yapılmıştır. Yenikapı mevlevî şeyhleri Kemal Ahmed Dede, Doğânî Ahmed Dede ve Sabûhî Ahmed Dede hakkında şimdiye kadar verilen bilgiler tashihe muhtaçtır. Bu sebeple döneme ait kaynaklar yeniden taranmış, ulaşılan bilgi ve bulgular üzerinden yeni veriler ortaya konulmuştur. Çalışmada öncelikle XVII. yüzyılda İstanbul'daki tarikatların genel durumu, Mevlevîliğin İstanbul'a gelişi ve bu dönemde faaliyet gösteren diğer tarikatlar ve temsilcileri hakkında bilgi verilmiştir. Biz de bu bilgiler ışığında Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kuruluşundan Sabûhî'nin vefatına kadar olan sürece dair görüşlerimizi aktardık.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tarikat, XVII. Yüzyıl, Yenikapı Mevlevîhânesi, Sabûhî Ahmed Dede.

Abstract

Şabûhî Ahmed Dede, one of the XVII. Century Mawlawiyya shaykhs, is a member of the Mawlawî House of Yenikapı. Şabûhî went to Konya and entered Bostan Çelebi and Abû Bakr Çelebi, who performed his first Şûfism experience with Kasım Baba. He continued his education in Konya for thirteen years and eventually became Mawlawî's Dede then he became the shaykh in the Damascus Mawlawî house and in his, Şabûhî Dede who was appointed to the shaykh of Damascus Mawlawî house made the commentary of the couplets he had chosen from *mathnavî* in his work called *İkhtiyârât-ı Şabûhî*. In this article, an evaluation of the coming of Mawlawiyya order to Istanbul and the history of Yenikapı Mawlawî house is made. Some information in the sources, especially about Yenikapı Mawlawî shaykh, has been reassessed and new determinations have been made. The information given about Kemal Ahmed Dede, Dogânî Ahmed Dede and Şabûhî Ahmed Dede was deemed to be in need of correction. We have re-scanned the sources of the period and evaluated the new information and findings. Firstly, XVII. century, the general status of the sect in Istanbul, the arrival of Mawlawî in Istanbul and other sects operating in this period and the representatives were given information about. From the foundation of Yenikapı Mawlawî House to the end of Şabûhî Ahmed Dede period, including Şabûhî's death, we have offered our views on the process.

Keywords: Şûfism, Şûfi Order, XVII. Century, Yenikapı Mawlawî House, Şabûhî.

GİRİŞ

Bu çalışmada Mevlevîliğin İstanbul'a gelişini ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Sabûhî Ahmed Dede'nin şeyhliği ve kendinden sonra gelen Mevlevîlere tesirlerini inceledik. Konuya girmeden önce XVII. yüzyılda İstanbul'daki tarikatlar hakkında kısa bir değerlendirme yapmanın uygun olacağı kanaatindeyiz.

Kuruluşundan beri Osmanlı topraklarında faaliyetlerini devam ettiren tarikatların bir kısmı, tarih sahnesinden çekilirken bir kısmı daha da büyüyerek payitahttaki yerlerini almışlardır. Mevlevîliği ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nin XVII. yüzyıldaki durumunu daha iyi bir şekilde inceleme ve tahlil edebilmemiz için XVII. yüzyılda İstanbul'daki tasavvufî hayata ve bu çerçevede gelişen olaylara genel olarak bakmakta fayda mülâhaza ediyoruz. Bu nedenle, İstanbul'da bu dönemde varlığını devam ettiren tarikatların genel durumu hakkında özet bilgiler vereceğiz.

Osmanlı Devleti kurulduktan sonra Anadolu'daki tarikatlar varlıklarını devam ettirmiş olup önemli yerleşim merkezlerinde etkisini sürdüren tarikatların başında Mevlevîyye, Halvetiyye ve Rifâiyye gelir.¹ Bunun yanında diğer tarikatlardan bir kısmı da varlığını devam ettirmiş ve İstanbul'da bu dönemde yerini almıştır. XVII. yüzyıl İstanbul'una baktığımızda gözümüze çarpan en önemli tarikatlar ve önemli şahsiyetler olarak Halvetiyye tarikatından Şemsiyye kolu şeyhi Abdülmecid Sivasî (ö. 1049/1639)² ve Abdülahad Nuri (ö. 1061/1651),³ Bayramiyye tarikatının Celvetiyye kolu ve Aziz Mahmud Hüdâî (ö. 1038/1628),⁴ Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi (ö. 1025/1655),⁵ Halvetiyyenin Ramazaniyye şubesi kurucusu Şeyh Ramazan Mahfî (ö. 1025/1616),⁶

¹ Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 95.

² Bk. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Fikri Yavuz - İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 1: 250; Yakup Çiçek, *Harîrizâde Mehmed Kemâlettin Hayatı-Eserleri ve Tibyânü vesâilî'l-hakâik fî beyâni selâsili't-tarâik Muhtevası ve Kaynakları* (Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü, 1982), 330-331; Cengiz Gündoğdu, *Abdülmecid Sivasî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2010), 20-21; Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri* (Konya: Ensar Yayıncılık, 2008), 417; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (XVII. Yüzyıl) (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2007), 195.

³ Ramazan Ekinci, *Uşşâkizâde Hasib'in Zeyl-i Şekâiki (İnceleme-Metin-Dizin)* (Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2014), 176; İbrahim Baz, *Abdülahad Nuri* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), 39-40; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 203.

⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâî ve Celvetiyye Tarikatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1980), 37.

⁵ Uşşâkizâde İbrâhim Efendi, *Zeyl-i Şekâik*, 812; Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931), 90; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 326; Nihat Azamat, "İbrahim Efendi-Olanlar Şeyhi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 11: 298-299.

⁶ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 156; Mehmet Cemal Öztürk, "Ramazan Efendi-Mahfî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 437.

Mevlevîyyeden Galata Mevlevîhânesi şeyhi Rusûhi İsmail Dede (ö. 104/1630),⁷ Kadiriyyeden Tosyalı İsmail Rûmî (ö.1041/1631),⁸ Bayrâmî-Melâmî zümresinden Hüseyin Lmekânî (ö. 1035/1635),⁹ Tüccar Ali Bey ya da diğeri adıyla İdris-i Muhtefi (ö. 1024/1615),¹⁰ Hacı Bayram Kabayî (ö. 1037/1628),¹¹ Sütçü Beşir Ağa (ö. 1072/1661),¹² Celvetî Sarı Abdullah Efendi¹³ (ö. 1071/1660), Ahmed Sarban (ö. 952/1545),¹⁴ Halvetî-Melâmî Saçlı Emir, diğeri adıyla Emir Osman Efendi¹⁵ (ö. 1003/1595) gibi önemli şahsiyetleri görüyoruz.¹⁶

1. MEVLEVİLİĞİN İSTANBULA GELİŞİ

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in iskân politikası sonucu Müslüman nüfus gerek teşvik edilerek gerekse her şehirden belli sayıda sürgün edilerek İstanbul'da yerleştirildi.¹⁷ Fatih Sultan Mehmet bu süreçte başta Ayasofya olmak üzere bazı kiliseleri camiye çevirdi. Bunlardan birisi de Kalenderhâne Camii'dir. İstanbul'un fethinde aktif görev alan tarikatlar, fetihden sonra Türk İslâm kültürünün İstanbul'da yayılması, İstanbul'un Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması için fetihden sonra irşat faaliyetlerine başlamıştır.¹⁸

Mevlevîlik ilk defa İstanbul'a Fatih Sultan Mehmet zamanında fetihden sonra girmiştir. Kiliseden camiye dönüştürülen Kalenderhâne Camii¹⁹ Mevlevîliğin ilk zaviyesi olmuştur. M.S. VII. yüzyılda inşa edildiği söylenen bu tarihi kilisenin adı Aya Maria Diyakonissa Kilisesi²⁰ veya Baha Tanman'ın tespitiyle Hristos Akataleptos Kilisesidir.²¹ Camiye çevrilmeden önce büyük onarım geçirmiştir.

⁷ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 263-264; Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevi Şerhi*, (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005), 48; Erhan Yetik, "Ankaravî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 211.

⁸ Mehmet Akkuş, "İsmail Rûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 120.

⁹ Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 805; Slobodan Ilıç, "Lâmekânî Hüseyin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 17: 94-95.

¹⁰ Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 123; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 338; Bolat, *Melâmetlik*, 332-334.

¹¹ Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 156; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 353.

¹² Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 158; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 353-354.

¹³ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 61-63; Uşşâkizâde, *Zeyl-i Şekâik*, 604; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 345; Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 156.

¹⁴ Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 55-57; Bolat, *Melâmetlik*, 326-327.

¹⁵ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 356.

¹⁶ XVII. Yüzyıl tasavvuf akımları için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 3/1: 304; Bolat, *Melâmetlik*, 326-327.

¹⁷ Tahsin Yıldırım - İbrahim Öztürkçü, *İstanbul'un Fethi* (İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010), 166.

¹⁸ Yıldırım - Öztürkçü, *İstanbulun Fethi*, 166.

¹⁹ Hafız Hüseyin Ayyansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî* (Dersaadet: Matbaa-i Amire, 1281), 1: 166.

²⁰ Hikmet Ülgen, *İstanbul Camileri* (İstanbul: Kitapçılık Ticaret, 1966), 32.

²¹ Baha Tanman, "İstanbul Mevlevîhaneleri", *Osmanlı Araştırmaları XIV* (İstanbul: 1994), 178; Ayrıca bk. <https://dergipark.org.tr/tr/oa/issue/10964>; Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 24: 468.

Sonradan camiye çevrilen ve artık zaviye olarak kullanılan bu mekanda bir şeyhin, bir zaviye nazırının, bir hafızın görev yapması, cuma günleri de sema yapılması için bu camide görev alacak zevâtın ücretleri ve diğer giderlerin yevmiye kaç dirhem olacağı vakfiyesinde belirtilmiştir. Mevlevîhâne olarak İstanbul'da açılan ilk zaviye burasıdır.²² Mevlevîliğin İstanbul'a girmesinin akabinde Kulekapısı Mevlevîhânesi'nin²³ (Galata Mevlevîhânesi) 1491 yılında inşa edilmesi ile Kalenderhâne Zaviyesi tarihi görevini tamamlamıştır. 1597 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi, 1622 yılında Beşiktaş Mevlevîhânesi, 1623-1631 tarihleri arasında Kasımpaşa Mevlevîhânesi, 1793 yılında da Üsküdar Mevlevîhânesi inşa edilmiştir. Tarihi süreç içerisinde İstanbul'da Mevlevîliğin çok az sayıda âsitanesi ve zaviyesi olmuştur. Baha Tanman bunu, Mevlevîliğin entelektüel düzeyi yüksek seçkin kesime hitap eden bir tarikat olmasına bağlar.²⁴ Makalemizin ana konusu olarak Sabûhî Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi olması hasebiyle Yenikapı Mevlevîhânesi'ni daha geniş bir şekilde incelememiz yerinde olacaktır.

2. YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ

İstanbul'un Zeytinburnu ilçesi sınırları içerisinde kalan önemli mesire alanlarından²⁵ Yenikapı²⁶ semtinde yer alan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin²⁷ bânisi,

²² Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî'* (Camilerimiz Ansiklopedisi) haz. İhsan Erzi (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1987), 230; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 309.

²³ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî'*, 2: 42-47; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 309; Özönder, "Yenikapı Mevlevîhânesi", 145.

²⁴ Tanman, "İstanbul Mevlevîhaneleri", 178.

²⁵ Yenikapı, halkın eğlenme ve dinlenmek için gittiği Langa Bağları, Alibeyköy ve Lalezar mesire alanları gibi önemli mesirelik yerlerden biridir. Sayfiye olarak kullanılan bir mekândır. Malkoç Mehmet Bey'in de burada bir bağı vardır. Bk. Ahmed Refik, *Eski İstanbul*, haz. Sami Önal (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), 24.

²⁶ Yenikapı isminin bu semte verilmesi hakkında şöyle bir efsane anlatılır: IV. Murad bir gün tebdil-i kıyafet edip kayığa binmiş, kayıktakiler arasında Üsküdarlı Remmal Ahmed Ağa adında biri varmış. Remmal Ağa ile sohbet başlayan Padişah onunla sohbet edip, "Padişah IV. Murad şu an nerede?" demiş. Ahmed Ağa, birkaç kez remil atarak Padişahın şu an deryada ve kendi kayığında olduğunu söyleyince, Padişah ona son olarak kendisine "karaya çıkınca hangi kapıdan İstanbul'a gireceğimi söyle", demiş. Remmal bir remil daha atmış ve cevabını bir kâğıda yazmış. İstanbul'a girdikten sonra bu kâğıdı açmasını IV. Murad'tan istemiş, Padişah da bu teklifi kabul etmiştir. Padişah, İstanbul'a girmeden surlardan yeni bir kapı açarak girmiş ve Remmal'in cevabını yazdığı kâğıdı açmış ve kâğıtta "Yenikapı'nız hayırlı olsun Padişahım!" yazıyormuş. Böylece bu, o mekâna da isim olmuştur. Bk. Anonim, *İstanbulun İlçe ve Semt İsimleri* (İstanbul: Seyyar Kitap, 2006), 98.

²⁷ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi* (İstanbul: Daru'l-hilafetü'l-âliye, 1329), 35; Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 280; Nâsır Dede - Nutki Dede, *Defter-i Dervîşân*, 267, 303; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî'* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1281), 1: 228; Ayvansarâyî, *İstanbul Câmileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar*, haz. Ahmed Nezih Galitekin (İstanbul: İşaret Yayınevi, 2001), 305; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb* (İstanbul: Alem Matbaası, 1309), 203; Ahmed Rifat, *Lugat-i Târihiyye ve Coğrafiyye* (İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1300), 7: 41.

yeniçeri kâtibi Mehmed Efendi b. İskender'dir.²⁸ Tekkeyi 1006/1597 senesi Recep ayının başlarında tamamlayıp bitirmişti.²⁹ 1597 yılında dergâhın açılışında ilk mesnevi okumasını Seyyid Kemal Ahmed Dede gerçekleştirmiş, vaaz u nasihatte bulunmuş, açılışta dönemin paşalarından Sofi Mehmed Paşa ve Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Paşa da hazır bulunmuşlardır.

Mehmed Efendi, ailesine nispetle Malkoç Muhammed Çelebi, Kâtip, Yeniçeri Efendisi, Koca Kâtip, Koca Bektâşi lakaplarıyla anılır. Doğum tarihi 960 ile 970 tarihleri arasında zikredilir. İlk görevi Yeniçeri kâtipliğine 21 Rebiü'l-ahir 993 tarihinde tayin olunur. Daha sonra Karaman defterdarlığına gönderilir. Tekrar İstanbul'a Yeniçeri kâtipliğine getirilir. Sonraki yıllarda Boğdan Voyvodalığı meselesinde müdahil olduğu için bu görevinden azledilmiştir.³⁰

Yeniçeri kâtipliğinden azledildikten sonra hacca gider, dönüş esnasında Konya'ya uğrar. Daha önceden Kemal Ahmet Dede'ye (ö. 1024/1615) intisap etmiştir. Hac dönüşü Konya'da iken İstanbul'a selamete dönerse bir Mevlevîhâne inşa edeceğini nezreder. İstanbul'a sağ salim dönen Malkoç Mehmed Efendi, İstanbul'un önemli mesire yerlerinden olan³¹ Yenikapı sayfiyesinde bir Mevlevîhâne inşa edip idaresini de Kemal Ahmet Dede'ye tevdi eylemiştir.³²

2.1. Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Kısa Tarihçesi

Yenikapı Mevlevîhânesi ilk yapıldığı haliyle bir mescit, bir semahane ve on sekiz hücre olarak bina edilmiştir. Daha sonra dergâhın çevresinde bir köşk yapılmış olup 1032/1622 yılında Doğanî Dede (ö. 1048/1638) zamanında bitirilmiştir. Zamanla yıkılmaya yüz tutmuş olan semahanedeki 1144/1731 tarihinde Sadrazam Ali Paşa (ö. 1171/1758)³³ tarafından restorasyon yaptırılmış, derviş

²⁸ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 36; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, 1: 228.

²⁹ Dergâhın yapılış tarihine Bâb-ı Rızâ (1006/1597) ebced hesabıyla tarih düşülmüştür.

³⁰ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 36-37.

³¹ Ahmed Refik, *Eski İstanbul*, 24.

³² Malkoç Muhammed Efendi'nin dergâha bağışladığı sayfiye hakkında şöyle bir rivâyet vardır: Malkoç Mehmet yeniçeri kâtipliğinden azledildiği sıralarda Kemal Ahmed Dede'ye bağlanır, yanına gelip gittikçe Ahmed Dede'den istekleri olurmuş. Dede ona kapalı bir kâğıt vermiş. Gönlünden ne arzuluyorsa o arzusuna kavuşana kadar bu kâğıdı açmamasını istemiş. Malkoç Mehmet yeniçeri kâtipliğine yeniden dönmeyi arzuluyormuş. Tekrardan affa uğrayıp bu göreve dönmüş ve Kemal Ahmed Dede'nin verdiği kâğıdı açıp okumuş ki kâğıtta yeniçeri kâtipliğine yeniden döneceği gün, ay ve yıl olarak yazılı imiş. Bu hal üzerine Malkoç Mehmed, Kemal Ahmed Dede'ye gönlünden bağlanmış ve Yenikapı Mevlevîhanesinin inşasına başlamıştır. Konya'daki makam çelebisini olan şeyhten bizzat kendisi rica ve istirham ederek Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhliğine Kemal Ahmed Dede'nin verilmesini sağlamıştır. Bk. Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 108-109. Ancak Mehmed Ziya'nın verdiği bilginin hatalı olduğu kanaatindeyiz. Zira Ferruh Çelebi'nin azlinden sonra 1601 yılında Bostan Çelebi çelebilik makamına atanana kadar makam çelebiligi boş kalmıştır. Bk. Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 282.

³³ Sadrazam Ali Paşa, Sultan I. Mahmut dönemi sadrazamlarındandır. Giritli hekimbaşı Nuh Efendi'nin oğludur. Başarılı bir kişi olduğu için I. Mahmut tarafından 1731 yılında sadrazamlığa

hücreleri de Şeyh Ebû Bekir Efendi zamanında Sadrazam Nâilî Abdullah Paşa (ö. 1171/1758)³⁴ tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.³⁵ Türbe, zaman zaman birkaç kez tamirat görmüş ve genişletilmiştir. Buna delil olarak zikretmek gerekirse Sadrazam Mehmet Paşa tarafından 1188/1774'te, Mekkî Efendi tarafından 1200/1785'te tamirat ve tadilat, Sultan II. Mahmut tarafından 1231/1815'te türbe ve semâhânenin yeniden inşası gerçekleştirilmiştir.³⁶

Yenikapı Mevlevîhânesi 14 Kasım 1903 yılında o senenin Ramazan Bayramı'nın beşinci günü çıkan bir yangın sonucu tamamen yok olmuştur. Yangın esnasında tekkenin şeyhi olan Şeyh Osman Selahaddin Efendi'ye (ö. 1304/1887) ait ve kütüphanede bulunan çok kıymetli el yazma eserlerle beraber bütün eserler yanmıştır. Dergâhın bu şekilde yanması zamanın şeyhi Celâleddin Efendi'yi (ö. 1326/1908) çok üzmüş, hastalanması sebep olmuştur.³⁷

Yenikapı Mevlevîhânesi kültür tarihimizde çok önemli roller üstlenmiştir. Bir okul, bir eğitim yuvası ve sanat atölyesi gibi çalışmış, kültür tarihimize birçok önemli şahsiyetler yetiştirmiş ve kapandığı güne kadar dabu fonksiyonunu devam ettirmiştir.³⁸ Mehmed Ziya'nın da dediği gibi "Mevlevîhâneler birer dersane-i edeb olmak meziyetini muhafaza etmiştir."³⁹

2.2. Dergâhın Postnişinleri

Dergâhta peş peşe Ahmed adında yedi şeyh görev yapmıştır. Makalemizin bu kısmında Kemal Ahmed Dede ve Doğâni Ahmed Dede hakkında kısa bilgiler vereceğiz.

2.2.1. Kemal Ahmed Dede

Doğumu ve ailesi hakkında kaynakların farklı görüşler sunduğu Akşehirli olan Kemal Ahmed Dede'nin babası Şeyh İmâmeddin-i Akşehrî'nin oğlu Şeyh Cemâleddin-i Akşehîrî, başta Sâkıb Dede'nin bulunduğu diğer bazı kaynak-

getirilmiştir. Hayırsever bir sadrazam olduğu rivâyet edilir. Adına külliye, kütüphane ve çeşmeler vardır. 1758 yılında vefat etmiştir. Bk. A. Münir Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 166-168.

³⁴ Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yayın, 1995), 7: 474. Nâilî Abdullah Paşa, Hotin Ağalarından Halil Ağanın oğludur. Devletin çeşitli kademelerinde çalışıp teşrifatçılığa kadar yükselmiştir. Sadrazam Ali Paşanın azli üzerine 1755'te sadrazamlığa getirilmiştir. Mehmet İpşirli, "Nâilî Abdullah Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1: 124-125.

³⁵ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 83-84.

³⁶ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 86-87. Yenikapı Mevlevîhanesi zaman içerisinde defalarca tamirat tadilat geçirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 79-80.

³⁷ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 379.

³⁸ Yenikapı Mevlevîhanesinde yetişen kişiler ile ilgili ayrıntılı olarak bk. Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhanesinin İnsanları* (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2012), 27-382.

³⁹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 29.

lara göre ise Şeyh Sinâneddin-i Mevlevî evlâdından Şeyh İzzeddin Dede'dir⁴⁰. Doğmadan adı Kemalettin Ahmed konmuştur.⁴¹ Hüsrev Çelebi'ye hizmet etmiş, Hüsrev Çelebi'nin 1561 yılında vefatından sonra oğlu Ferruh Çelebi'ye intisap etmiş ve onun hizmetinde bulunmuştur.

Kaynakların çoğunluğuna göre dört yıl meşihatta kalmış ve 1010/1601 yılında vefat etmiş,⁴² yerine Doğânî Ahmed Dede postnişin olmuştur. Mehmed Süreyya ise vefat tarihini 1011/1603 olarak vermektedir.⁴³ Kaynakların çoğunluğunun görüşü bu şekilde olmakla birlikte bazı kaynaklar Kemal Ahmed Dede'nin on sekiz yıl meşihatta kaldığını ve 1024/1615 tarihinde doksan bir yaşında vefat ettiğini söyler. Kemal Ahmed Dede'nin on sekiz yıl meşihatta kaldığı görüşünü destekleyen verileri Sakıp Dede, Mehmed Ziya ve Sahih Ahmed Dede'nin eserlerinde görüyoruz.⁴⁴ Bu durumda Kemal Ahmed Dede on sekiz yıl postnişin olarak Yenikapı Mevlevîhânesi'nde görev yapmış oluyor. Bu verileri kabul edecek olursak Sahih Ahmed Dede'nin verdiği bilgiler daha tutarlı gözükmektedir. Mevlevîlik, Çelebilik ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nden bahseden eserlerin ekserisinde tutarsızlıklar, tarih hataları ve olaylar arasında çelişkiler görülmektedir. Bizim araştırmalarımıza göre, Sabûhî'nin verdiği bilgilerle diğer yan kaynaklar ve tarih kitaplarındaki bilgileri mukayeseli olarak tahlil ve tenkit ederek sentezlediğimizde Sahih Ahmed Dede'nin verdiği bu görüşün Sabûhî Dede'nin verdiği bilgileri tasdik ettiğini görmekteyiz. Pîr Hüseyin Çelebi'nin postnişin olması, Kemal Ahmed Dede'nin vefat ettiği yıl, Sultan I.

⁴⁰ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 64; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 202; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, 1: 228; Ahmed Rifat, *Lugat-i Târihiyye ve Coğrafiyye*, 7: 41; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 203; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 264; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 80; Betül Sinan Nizam, *Kemal Ahmed Dede'nin Tercüme-i Menakıb-ı Mevlânâ Adlı Mesnevisi* (Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2010), 26.

⁴¹ Sakıp Dede, Kemal Ahmed Dede'nin doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi vermez ancak şöyle bir ancak doğumuyla ilgili olarak, Kemal Dede henüz ana rahmindeyken akrabalar arasında, doğacak çocuğa takılması düşünülen kız ve erkek adları konusunda ihtilaf çıktığını ve bunun üzerine babası İzzeddin Dede'nin, "Nâm-ı nâmeş Kemâleddin Ahmed est" demek sûretiyle çocuğunun adını daha doğmadan koyduğu rivâyetine yer vermektedir. Bk. Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 64; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 202; Ayvansarâyî, *Vefâyât*, 1: 228; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5: 199; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 80; Ekrem Işın, "Yenikapı", 7: 477.

⁴² Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 64, 66; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 204; Ayvansarâyî, *Vefâyât*, 1: 228; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5: 200-201; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 80, 85-86; Ahmed Eflâkî, *Menâkübü'l-Ârifîn*, haz. Tahsin Yazıcı (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973), 1: 73; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 272; Şerife Akpınar, "Kemâl Ahmed Dede", *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergah Yayınevi, 1982), 5: 270; Işın, "Yenikapı", 7: 477; Özönder, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 157; Serap Sekendiz, *Yenikapı Mevlevîhânesi Mezar Taşlarına Sanatsal Eleştirisi Açısından Bir Bakış* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1998), 225-226; Nizam, *Kemal Ahmed Dede*, 39-40.

⁴³ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 2: 189.

⁴⁴ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân* (Mısır: Matbaa-i Vehbiyye, 1283), 2: 66; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 86; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 290.

Ahmed'in oğlu Şehzade İbrahim'in doğması, Sabûhî'nin Şam'a gönderilişi gibi konuları karşılaştırılmalı incelediğimizde uygunluk olduğunu gördük. Yenikapı Mevlevîhânesi üzerine araştırmalar yapan Bayram Ali Kaya'nın çalışmaları da bizim görüşlerimizi destekler mahiyettedir.⁴⁵

2.2.2. Doğânî Ahmed Dede

Bazı kaynaklar Doğânî Ahmed Dede'nin Konya Aksaray'ında sakin, kuş-bazlıkla uğraşan bir adamın oğlu⁴⁶ olduğu bilgisini aktarırken isminin Hüseyin olduğunu belirtmektedir. Doğum yeri olarak "Sofya kurbunda Bergofça nâm kasabadan zuhûr idüp tarik-i Mevlevîye rû-be-râh olmuş idi."⁴⁷ ifadesiyle Sofya yakınlarında bulunan Bergofça/Berkofça olarak vermektedir.⁴⁸ Zengin ve nüfuzlu bir aileye mensup Doğânî Dede, bütün kayıtlarından kurtularak şeyhi Bostan Çelebi'ye hizmet eder⁴⁹ ve bazı kaynaklara göre 1011/1602 yılında,⁵⁰ bazı kaynaklara göre ise 1024/1616-1617 yılında Yenikapı Mevlevîhânesine şeyh olarak atanır.⁵¹ Yaptığımız araştırmalar sonucu 1616-1617 tarihinin Doğânî Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine getirildiği tarih olarak belirtilmesinin doğru olduğu kanaatine vardık. Çünkü Bağdat seferi esnasında Ebû Bekir Çelebi ile IV. Murad arasında gerçekleşen olaylar, akabinde İstanbul'a sürgün edilmesi,⁵² Kadızâde Mehmed ile Doğânî Ahmed Dede arasındaki diyaloglar kaynakların çoğunda özellikle Mevlevî kaynaklarının hepsinde yer almaktadır. Eğer Doğânî Ahmed Dede'nin vefatını 1040/1630 yılı olarak kabul edersek kaynaklardaki bilgiler tarihî olarak tutarsız hale gelmektedir. Hâlbuki Sahih Ahmed Dede'nin eserinde verilen döneme ait bilgi ve olaylar diğer şahitler ile teyit edilmektedir. Yaptığımız mukayeselerde verilen bilgileri doğrulayıcı sonuçlar görülmüştür. Özellikle şehzadelerin doğumları, sultanların tahta çıkış

⁴⁵ Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhanesi'nin İnsanları* (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2012), 39.

⁴⁶ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 71-72; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 159, 161; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 141; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 88; Özönder, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, 145.

⁴⁷ Zeyneb Aycibin, *Kâtip Çelebi, Fezleke*, 821.

⁴⁸ Nev'izâde Atâi, *Zeyl-i Şekâik*, TBMM Kütüphanesi, DM/74-11973, 764; Nev'izâde Atâi, *Şekâik-ı Nûmaniye ve Zeyilleri, Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağın Yayınları, 1989), 2: 764; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 699; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, 1: 228.

⁴⁹ Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 89.

⁵⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 699; Nev'izâde Atâi, *Zeyl-i Şekâik*, 764; Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 66, 72; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 291; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5: 201; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 88-89; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 2: 189.

⁵¹ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 291.

⁵² Nâimâ, *Nâimâ Tarihi*, 3: 1384; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3: 278; Joseph von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, sad. Abdülkadir Karahan (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1991), 2: 409.

tarihleri ve dönemin diğer olaylarının Sahih Ahmed Dede'nin verdiği bilgilerle uygunluğu görülmüştür.⁵³

Doğâni Ahmed Dede; takvâ sahibi, şeriat kurallarına sınırsız bağlı, tarikat âdâb ve erkânını uygulamada hassas, hitabeti güçlü ve etkileyici, âlim ve fâzıl bir zattır. Bu yönüyle çevresinde etkileyici olmuş ve sûfilerin çoğunluğunda olduğu gibi Doğâni Ahmed Dede de halkla gönül bağı kurmuştur. Hatta Enderûn-ı Hümâyündakiler dahi inâbet alarak onun elinden arakiye giymişlerdir. Padişah nazarında da önemli bir mevki edinen Doğâni Dede, mazhar olduğu bu derece hürmet ve teveccühü çekemeyen meşhur Kadızâde Mehmed Efendi'nin vaazlarında kullandığı tahrik dili ile Sultan IV. Murad'ı olumsuz etkileyip şeyh aleyhine çevirmeye çalışmış, oldukça tezviratta bulunmuş olsa da padişah Kadızâde'nin provokasyonuna kapılmamıştır. Bağdat seferi esnasında Kadızâde Konya'da Sultan IV. Murad'ı, Mevlânâ'nın kabrinin açılması için teşvik etmiş ancak muvaffak olamamıştır. Bu olayın akabinde Kadızâde Konya'da sara hastalığına müptela olmuş, Konya'dan İstanbul'a götürülmüş, yaptıklarına pişman olmuş ve Doğâni Dede'den kendisine bir nefes edilmesini istemiş ise de Doğâni Dede bunu reddetmiştir.⁵⁴ Ebû Bekir Çelebi başlığı altında detaylarını ele aldığımız bu konu Mevlânâ'nın kabrinin açılması olayları sonucunda zamanın makam çelebisi Ebû Bekir Çelebi önce idam edilmek istenmiş, sonra padişah nezdinde hatırlı kişilerin ricası üzerine İstanbul'a sürgüne gönderilmiştir. Bu olaylar Doğâni Dede'nin meşihatı zamanında gerçekleşmiştir. Zamanın makam çelebisi ile böyle olumsuz olaylar yaşanırken padişah nezdinde itibar gören ve Yenikapı Mevlevihânesi'ne şeyh olarak atanan Doğâni Ahmed Dede'yi Sultan IV. Murad sarayına davet etmiş, *Mesnevî* dinlemiş, izzet ve ikramda bulunmuştur. Doğâni Dede padişahın kendisine hediye ettiklerine dokunmadan fakir fukaraya tasadduk etmiştir.⁵⁵ Padişah tarafından evlendirilmek istenmiş; fakat bu teklifi uygun bir lisanla geri çeviren Doğâni Dede, Hacı Mehmed adlı Mevlevî dervişinin kızıyla evlenmiştir. Doğâni Dede'nin çocukları olmuş ancak

⁵³ Sabûhi Ahmed Dede 1050 yılında elyazması *İhtiyârât-ı Sabûhi*'yi Konya'daki merkez asitaneye vakfettiğini ve o dönemde Pir Hüseyin Çelebi'nin makam çelebisi olduğunu söyler. Diğer eserlerde ve kaynaklarda Pir Hüseyin Çelebi'nin 1052/1642 makam çelebisi olduğu söylenir. Ayrıntılı bilgi için bk. Gölpinarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, 149-150; Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 24: 470. Betül Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik Makamı-Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân Örneği* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013), 104. Zamanın canlı şahidi Sabûhi 1050 yılında olduğunu beyan ederken eserlerde ki bu bilgilerde hatalar ve tutarsızlıklar vardır. Sabûhi'nin verdiği bilgilerle Sahih Ahmed Dede'nin aktardığı bilgiler benzerlik arz etmektedir. Ayrıca Sahih Ahmed Dede zamanında meydana gelen birkaç olayı da aktarmaktadır. Yapılan tahlil ve tenkitle olaylar sorgulandığında verdiği bilgilerin tarihi olarak doğru bilgiler olduğunu gördük.

⁵⁴ Sâkıb Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 72; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 303-304; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevihânesi*, 90.

⁵⁵ Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevihânesi*, 90-91.

çok küçük yaşlarda vefat etmiştir.⁵⁶ Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yirmi dört yıl veya otuz yıl şeyhlik yaptıktan sonra kaynakların bir kısmı 1040/1630 yılında vefat ettiğinden bahsederken bir kısmı da 1048/1638-1639 tarihinde vefat ettiğini söylemektedirler. Kendisinden sonra meşihat makamına Sabûhî Ahmed Dede atanmıştır.⁵⁷ Bizim araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz sonuca göre Doğanî Dede'nin vefat tarihi 1048/1638-1639'dur.

Sabûhî Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi olmadan önce ilkin Mevlevî şeyhi olarak Şam Mevlevîhânesi'ne gönderilmiştir. Bu konuda kısa bir değerlendirmede bulunacağız.

3. SABÛHÎ AHMMED DEDE'NİN ŞAM MEVLEVÎHÂNESİ ŞEYHLİĞİ⁵⁸

Sabûhî Ahmed Dede Mevlevîliğe girmeden önce İstanbul'da iken Bektaşî Kasım Baba'ya intisap eder. Sabûhî, Kasım Baba'nın vefatından sonra Konya'ya gidip Bostan Çelebi'ye bağlanır. Ebû Bekir Çelebi gözetiminde seyr u sülûkunu tamamlayıp çile çıkararak dedeliğe kadar yükselen Sabûhî, 13 yıl asitanede hizmette bulduktan sonra Şam Mevlevîhânesi şeyhliğine gönderilir.⁵⁹ Sabûhî'nin Şam Mevlevîhânesi şeyhliği, kaynaklarda değişik rivâyetlerle ele alınır ve farklı görüşler ortaya konur. Uşşâkîzâde ve Şeyhî Mehmed Efendi, Sabûhî'nin Tokat'tan zuhur edip Şam'a gittiğini, Şam Şeyhi Hamza Dede'ye intisap edip onun hizmetinde bulunduğunu ve Hamza Dede'nin vefatından sonra Sabûhî'nin Şam Mevlevîhânesi şeyhi olduğunu ve bu görevde iken azledildiğini belirtir. Söz konusu müellifler, azledildikten sonra Sabûhî'nin önce Konya'ya gittiğini akabinde ise Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edildiğini, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde on dört yıl şeyhlik yaptıktan sonra vefat ettiğini beyan ederler.⁶⁰ Uşşâkîzâde ve Şeyhî Mehmed Efendi de olduğu gibi Ayvansarâyî'de Sabûhî Dede'nin Tokat'tan zuhur edip Şam'a gittiğini, Hamza Dede'ye intisap

⁵⁶ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 73; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 141; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 91-92.

⁵⁷ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 304; Nevizâde Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, 764; Sâkîb Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 75; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî'*, 1: 228; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 142; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, 699; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5: 201; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 94.

⁵⁸ Bu bölüm doktora tezimizden aynen alınmıştır. Bk. Müzekkir Kızılkaya, *Sabûhî Ahmed Dede'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyetî Üniversitesi, 2019), 52-59.

⁵⁹ Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât-ı Mesnevi* (Konya, Mevlana Müzesi, Yazmalar Kütüphanesi, 2085), 2a; Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 293.

⁶⁰ Sabûhî'nin şeyhliği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 76; Esrar Dede, *Tezkîre-i Şu 'arâ*, 274; Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 293; Uşşâkîzâde, *Zeyl-i Şekâik*, 359; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fudalâ*, 147-148; Seyyid Rıza, *Tezkîre-i Rıza*, 61; Ayvansarâyî, *Vefeyât*, 151; Mustafa Mucib, *Tezkîre-i Mucib*, 41; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 119-120; Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 95, 119-120.

ettiğini beyan eder. Hamza Dede'den sonra Şam şeyhliğine getirildiğini dile getirir ve Şam Mevlevihânesi'nden azledildiğini, Konya'ya gelip Ebû Bekir Çelebi Efendi'nin hizmetinde bulunduğunu, akabinde 1040/1630 yılının Zilkade ayında Yenikapı Mevlevihânesi'ne tayin olunduğunu ve 1057/1647 yılına kadar meşihatta kaldığını eserlerinde aktarır. Uşşâkizâde, Şeyhî Mehmed Efendi ve Ayvansarâyî'nin verdiği bilgilerin kaynaklarını tespit edemedik. Esrar Dede dahi Uşşâkizâde'den nakille Sabûhî'nin Tokat'tan zuhur edip Şam'da Hamza Dede'ye intisap ettiğini beyan eder; ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla Sabûhî'den önce Şam Mevlevihânesi'nde ilk şeyhi Kartal Mehmed Dede, Dâli Dede ve İlmî Dede şeyhlik yapmıştır.⁶¹ İlmî Dede'nin *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*⁶² ve *Divanı*⁶³ üzerine yüksek lisans çalışması yapan Hilal Tuğba Mengüç ve Serhat Oğuz, İlmî Dede'nin hayatı ve Şam Mevlevihânesi hakkında bilgi verirken Hamza Dede'den hiç bahsetmezler. Şam Mevlevihânesi ilk defa Divâne Mehmed Çelebi döneminde, zamanın Şam Valisi Hasan Paşa tarafından tesis edilmiştir.⁶⁴ Sahih Ahmed Dede'nin verdiği bilgiye göre 1015/1606 yılında Lala Mustafa Paşa tarafından yeniden faaliyete geçirilen Şam Mevlevihânesi'ne Kartal Mehmed Dede, Bostan Çelebi tarafından şeyh olarak gönderilir. Üç sene meşihatta kalır ve 1018/1609'da yerine Kartal Dâli Dede şeyh olur.⁶⁵ Sahih Ahmed Dede, Dâli Dede'den hiç bahsetmez ve Kartal Mehmed Dede'den sonra İlmî Dede'nin şeyh olduğundan söz eder. Uşşâkizâde, Şeyhî Mehmed Efendi ve Esrar Dede'nin, Sabûhî'nin şeyhi olarak bahsettiği Hamza Dede (Karamanî) ise aynı yıl yeniden inşa edilen Kıbrıs Mevlevihânesi'ne tayin edilir, Kıbrıs'ta üç yıl meşihatta kaldıktan sonra görevinden azledilir, Şam'a tayin edilir. Şam'a giderken esir düştüğü rivayet edilen Hamza Dede'nin bu durumu üzerine Şam Mevlevihânesi şeyhliğine İlmî Dede devam etmiştir.⁶⁶ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Hamza Dede Şam Mevlevihânesi'ne şeyh tayin edilmiş, esir düşmesi nedeniyle Şam'a ulaşamamış, bu durum üzerine Şam'da şeyh olarak görev yapan İlmî Dede bu göreve devam etmiştir. İlmî Dede'nin vefatından sonra Şam Mevlevihânesi'ne Sabûhî Ahmed Dede şeyh atanmıştır. Ancak bu noktada karşımıza İlmî Dede'nin 1020/1611 yılında vefat ettiği rivayetleri problem olarak çıkmaktadır. Ali Enver ve Bursalı Mehmet Tahir 1020/1611'de vefat ettiğini belirtirken, Sahih Ahmed Dede 1026/1617'de vefat ettiğini ifade

⁶¹ Sakıp Dede, *Sefine-i Nefise*, 2: 24-25; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 64-66; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 293.

⁶² Hilal Tuğba Mengüç, *İlmî Dede'nin Cezire-i Mesnevi Şerhi* (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2005), 25-26; Serhat Oğuz, *İlmî Dede el-Mevlevî el-Bağdadi Hayatı Sanatı Eserleri ve Divanı* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2002), 2-3.

⁶³ Oğuz, *İlmî Dede*, 2-3.

⁶⁴ Tanrıkorur, "Mevlevîyye", 24: 469.

⁶⁵ Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 156-157.

⁶⁶ Sakıp Dede, *Sefine-i Nefise*, 2: 22-24; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 286-287.

eder. Birinci grubun görüşünü Hilal Tuğba Mengüç de kabul eder.⁶⁷ Serhat Oğuz'un da tespit ettiği gibi İlmî Dede'nin 1020/1611 tarihinden sonra vefat ettiği görüşü bizim de katıldığımız görüştür. Bize göre Sahih Ahmed Dede'nin, İlmî Dede'nin vefat tarihi için verdiği 1026/1617 tarihi, kabul edilebilir en makul tarih olarak gözükmektedir. Çünkü yaptığımız araştırmalar sonucu gördük ki Şam Mevlevihânesi'nde Sabûhî'den önce İlmî Dede şeyh olarak görev yapmıştır. 1020/1611 tarihini İlmî Dede'nin vefat tarihi olarak kabul edersek İlmî Dede ile Sabûhî Dede arasında Şam Mevlevihânesi'nde kimin şeyhlik görevinde bulunduğunu tespit edemiyoruz. Yeni araştırmalar sonucu ortaya çıkacak yeni verilere kadar bu tezi kabul etmek gerektiğini söylemek durumundayız. Diğer kaynaklara göre şâz kalan Sahih Ahmed Dede'ye ait görüşlerin Sabûhî hakkında ortaya konulan tespitleri teyit ettiğini ve doğruladığını görmekteyiz. Zira başta Uşşâkizâde, Şeyhî Mehmed Efendi ve Esrar Dede'nin verdiği bu bilgiler, Sabûhî'nin verdiği bilgiler ile tezat teşkil etmektedir. Zira Sabûhî uzun bir süre Konya'da şeyhi Ebû Bekir Çelebi'ye hizmet ettiğini, seyr u sülûku onun gözetiminde tamamladığını ve 1026/1617 yılında Şam'a gönderildiğini ve *İhtiyârâtı* orada yazmaya başladığını açık ve net bir şekilde dile getirmektedir. Dolayısıyla Hamza Dede, Sabûhî'nin 1040/1630 yılında Şam'daki görevinden azlinden sonra Şam Mevlevihânesi'ne şeyh olarak atanmıştır.⁶⁸ Sabûhî hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan üç eserin müellifi, Sabûhî'nin İstanbul'daki hayatından, babasının Eyüp Camii'indeki görevinden ve Sabûhî'nin ailesinden, eğitiminden hiç bahsetmezler.⁶⁹ Sabûhî hakkında eksik ve hatalı bilgi veren çağdaşları Uşşâkizâde ve Şeyhî'nin yanlış bilgi vermelerinin sebebini, Sabûhî'nin uzun süre İstanbul'dan uzak kalmasına ve onun hakkında yeterli bilgi sahibi olmasına bağlamak mümkündür.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye'de Esrar Dede, "Sabûhî Tokatlı olup Şam'da Hamza Dede'nin hizmetiyle şerefyab olub ba'dehu onun yerine ca-nişin oldu."⁷⁰ demektedir. Sakıp Dede ve Sahih Ahmed Dede: "Ebû Eyüb Camii imam hatibi Mehmet Efendi'nin oğlu Sabûhî Ahmed Dede, Eyüp civarında meskûn Bektaşî tarikatından Kasım Baba adında bir zattan tâc u hırka giydi ve seyr u sülûk çıkardı. Şeyhinin vefatından sonra Konya'ya gidip Bostan Çelebi'ye

⁶⁷ Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 156-157; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 293; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 49. İlmî Dede üzerine tez hazırlayan Hilal Tuğba Mengüç 1020/1611 olarak kabul etmiştir. Bk. Hilal Tuğba Mengüç, *İlmî Dede'nin Cezire-i Mesnevi Şerhi*, 26; Serhat Oğuz'da İlmî Dede'nin vefat tarihi hakkında 1020/1611 olduğuna dair rivayetler var ise *Divan*'ın sonunda yer alan 1066/1656 tarihi düşürülmesinden hareketle İlmî Dede'nin ölüm tarihinin 1020 tarihinden sonraki yıllarda olduğunu belirtir. Oğuz, *İlmî Dede*, 2-3.

⁶⁸ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 300.

⁶⁹ Uşşâkizâde, *Zeyl-i Şekâik*, 359; İsmail Belig, *Nuhbetü'l-âsar*, 205.

⁷⁰ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ*, 274.

intisap etti. Ebû Bekir Çelebi'ye iradet getirdiler⁷¹ der. Sabûhî, Konya'ya gelip Bostan Çelebi'ye bağlandıktan sonra Hamza Dede'nin sohbetine devam etti, diyerek bu duruma farklı bir boyut kazandırır.⁷² Sabûhî, Konya'ya geldikten sonra çileye soyunur ve çile çıkardıktan sonra dedeliğe kadar yükselir. Sahih Ahmed Dede'nin de aktardığı gibi on üç yıl Konya'da şeyhleri Bostan Çelebi'ye ve Ebû Bekir Çelebi'ye hizmet eder. Ebû Bekir Çelebi'nin oğlu Abdurrahman Çelebi'nin eğitimi de Sabûhî'nin uhdesine verilir. Konya'da kaldığı süre zarfında Hamza Dede ve Baba Ahizade Derviş Muhammed Dede'den de ilim tahsil etmeye çalışır. Bundan dolayı Sabûhî'nin yetişmesinde Ahizade Derviş Muhammed Dede ve Hamza Dede'nin çok büyük emeği olduğu kanaatindeyiz.⁷³ Verilen bilgiden hareketle Hamza Dede'nin Sabûhî'ye Şam'da değil Konya'da şeyhlik yapmış olduğu anlaşılmaktadır. Mevlevîlikte dervişlerin eğitimi on sekiz aşamada tamamlandığı için her aşamada dervişler, bir alt kademedeki dervişlerin eğitimiyle ilgilenmişlerdir. Bahsi geçen dedeler, Sabûhî'ye bu manada şeyhlik etmiş olabilir. Sabûhî eserlerinde şeyhi olarak hep Ebû Bekir Çelebi'nin adını zikretmektedir.

Bazı kaynaklara göre Şam Mevlevîhânesi'nde⁷⁴ sekiz sene şeyhlik yaptıktan sonra 1026/1617 yılında vefat eden İlmî Bağdadî Dede'nin yerine⁷⁵ 1026/1617 tarihinde Şam Mevlevîhânesi'ne Sabûhî şeyh tayin edilir.⁷⁶ Ali Enver ve Bursalı Mehmed Tahir'e göre İlmî Dede 1020/1611 yılında vefat etmiştir.⁷⁷ Ancak Sahih Ahmed Dede'ye göre ise İlmî (Âlemî) Dede 1017/1609 yılının Zilhicce ayının sonlarına doğru Şam Mevlevîhânesi şeyliğine gönderilmiş, sekiz yıl mesned-nişin olduktan sonra 1026/1617 yılında vefat etmiş olup yerine Sabûhî Ahmed Dede aynı yıl Şam Mevlevîhânesi şeyhi olmuştur. Bildiğimiz kesin olan ve kaynakların ortaya koyduğu bilgi şudur ki; Sabûhî İstanbul, Konya, Şam ve

⁷¹ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 283.

⁷² Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 276; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 284.

⁷³ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 283. Hamza Dede 1015 yılında Kıbrıs'a şeyh tayin edilir. Bk. Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 286.

⁷⁴ Şam Mevlevîhanesi ilk defa Divane Mehmed Çelebi döneminde zamanın Şam Valisi Hasan Paşa tarafından tesis edilmiştir. İlk postnişini Kartal Muhammed Dede'dir. Kendisinden sonra Dâli Dede postnişin olmuştur. Dâli Dede'den sonra İlmî Dede Şam şeyhi olmuştur. Bk. Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 1: 22-26; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 288; Yusuf Cemil, *Mücteme'ü medîneti Dimaşk fi'l-fetret-i mâ beyne* 1656-1850, 418-419.

⁷⁵ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 1: 85-90; Mengüç, *İlmî Dede'nin Cezire-i Mesnevi Şerhi*, 26; Oğuz, *İlmî Dede*, 2-3.

⁷⁶ Sahih Ahmed Dede, 293. Sahih Ahmed Dede Sabûhî ile aynı dönemde yaşamış Mevlevîlerden Kartal Derviş Muhammed Dede'den, Ebu Bekir Çelebi'den, Ebu Bekir Çelebi'nin oğlu Abdurrahman Çelebi'den melâmî meşreb Baba Ahizade Muhammed Dede'den, Larendeli Karamânî Derviş Hamza Dede'den bahseder. Dikkatimizi çeken husus şudur ki İsmail Rusûhi ile Sabûhî Dede aynı dönemde Konya'da bulunmuşken ve aynı dönemde İstanbul'da meşihatta iken aralarında ilişkinin olup olmadığı konusuna hiç değinilmez. Biz bunu meşrep farklılığına bağlıyoruz.

⁷⁷ Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 156; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 49.

İstanbul şehirleri arasında 1602-1647 tarihlerinde sahnedeki yerini almıştır. Şu verileri Sabûhî kendisi aktarmaktadır:

“Nice zaman evvel azizin hizmet-i şerifleri ile behremend olmak müyeser olduktan sonra bu hakir-i kalilü'l-biza'a seccade-i hilafetle teşrif buyurup hicret-i nebeviyyenin bin yirmi altı senesinin evahirinde Şam-ı cennet asaya irsal buyurdular”⁷⁸ diyerek Şam vilâyetine 1026/1617 yılında gittiğini ifade etmektedir. Şam'a gönderildiği 1617 tarihinden önceki yıllarda Sabûhî'nin şeyhleri Bostan Çelebi'ye ve Ebû Bekir Çelebi'ye 13 yıl hizmet ettiğini Sahih Ahmed Dede de eserinde teyit eder.⁷⁹ Sarı'nın tezinde öne sürdüğü, “Yine Şam'da bulunduğu yıllarda 1026/1617'de “İhtiyârât” adlı eserini tamamlamıştır”⁸⁰ bilgisi zımnen Sabûhî'nin Şam'a 1014/1605 yıllarında gittiği anlamına gelir ki bu bilgi kaynaklardaki tarihlerle uyuşmamaktadır. Sarı, Sabûhî'nin Şam'dan ayrılış tarihi olarak kabul ettiği 1026/1617 yılından on iki yıl geriye giderek 1014/1605 olarak tespit eder. Aynı şekilde Sarı, Sabûhî'nin çileye soyunduğu bin bir günü de (yaklaşık üç yıl) 1014/1605'ten çıkararak Sabûhî'nin Konya'ya geliş tarihini 1011/1602 olarak tespit eder. Sarı, Sabûhî'nin Konya'da kaldığı on üç yıl süreyi de göz ardı etmiştir. Ayrıca Şam Mevlevîhânesi'nde İlmî Dede'nin postta kaldığı süreyi de dikkate almamıştır. Ancak Sabûhî'nin Konya'dan 1014/1605'te Şam'a gitmesi ve sonra da Şam'dan 1026/1617 tarihinde ayrılmasından sonra, bazı kaynaklara göre 1040/1630 yılına kadar, başta Sahih Ahmed Dede olmak üzere diğer bazı kaynaklara göre Yenikapı Mevlevîhânesi'ne atanma tarihi olan 1048/1637-1638 yılına kadar Sabûhî'nin hayatına dair hiçbir bilgi vermez. Sarı'nın Sabûhî'nin hayatına dair yaptığı kronolojik hesaplamalar ve verdiği bilgiler kaynaklarla ve tarihi verilerle uyuşmamaktadır. Verilen bu bilgilerle bağlantılı olarak Sabûhî'nin Şam Mevlevîhânesi'ndeki şeyhlik yaptığı süreç hakkındaki bilgiler ve Sabûhî hakkındaki diğer bilgilerle ilgili olarak hatalı sonuçların çıkmasına yol açmaktadır. Hâlbuki Sabûhî *İhtiyârât-ı Mesnevi*'yi Şam'da kâleme almış, eserin bitmesine az bir zaman kala azledilmiş, Şam'da bir süre daha ikamet ederek *İhtiyârât*'i tamamlamıştır. *İhtiyârât*'in tamamlanıp Sabûhî'nin Şam'dan ayrıldığı tarih bazı kaynaklara göre 1039-1040/1629-1630'a tekabül etmektedir.⁸¹ Sahih Ahmed Dede de *İhtiyârât*'in tamamlanma tarihini Sabûhî'nin 1040/1630 yılındaki azlinden sonraki bir zaman olarak beyan eder. Ancak aynı tarihte Şam'dan ayrılıp

⁷⁸ Sabûhî, *İhtiyârât* (Konya Yazmalar kütüphanesi, 2085), 2a.

⁷⁹ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 293.

⁸⁰ Sarı, *Şeyh Sabûhî*, 48; Algül, *Sabûhî Ahmed Dede*, 1.

⁸¹ Şeyhî, *Vekâyi'ul-fudalâ*, 147-148; Sahih Ahmed Dede, Sabûhî'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ne tayinini 1048/1638-1639 olarak bildirmektedir. Bk. Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 303; Mustafa Mucib, *Tezkire-i Mucib*, haz. Kudret Altun (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1997), 41; Sâkıb Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2:79; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, 1: 228; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 121; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 1: 215; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5: 201; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 95, 98; Sarı, *Şeyh Sabûhî*, 69-70.

ayrılmadığına dair bilgi vermez.⁸² Sabûhî'nin kendisi tarafından verilen bilgilere göre Sabûhî şeyhlikten azlinden bir kaç sene sonra Şam'dan ayrıldığına işaret ediyor. Üçüncü cildin dibâcesinde, “merhum İsmail Dede”⁸³ ifadesiyle İsmail Rûsûhî Ankaravî'nin vefat ettiği tarihte Şam'da olduğu anlaşılıyor. Ankaravî'nin vefatı 1040/1630 yılıdır. Şam Mevlevihânesi'nde 1026/1617 yılında şeyhliğe başlayan Sabûhî'nin Şam'da on iki yıl şeyhlik yaptığı ve *İhtiyârât-ı Sabûhî*'yi burada ikmal ettiği neredeyse kaynakların ittifak ettiği bir görüştür. Sabûhî'nin Şam Mevlevihânesi şeyhi iken 1033/1624 yılında hacca gittiği bilgisi hem *Divan*'ında hem de diğer kaynaklarda yer alır.⁸⁴ Hacca gittiğini ve Beytullahı ziyaret ettiğini *Divan*'ında da şu dizelerle dile getirir:

*Hicaza azm edince çıkmadan daha Müzeyrib'den
Meşâmı cânâ büyü-yı Mustafa erişti Yesrib'den
Sabûhî Kabe-i Küy-yı Habibe azm-i rah ettin
Revâdır el çekersen aşk ile cümle metâlibden*⁸⁵

*Ey kible-i erbab-ı yakîn Beyt-i Şerif
Mahbub-ı kamer-cihre siyeh pûş-ı zarif
Nâdân-ı siyeh-dil gözüne seng-i siyah
Erbab-ı hakayık gözüne nur-u latîf*

*Hâk-i Harem'in ruşen-i dide-i can
Pür-nûr olur anun ile uyun-ı a'yan
Bir dil-ber-i Rabbani sıfatsın ki müdam
Didarına müştak senin halk-ı cihan*⁸⁶

1040/1630'lu yıllar Sabûhî Ahmed Dede'nin Şam şeyhliğinden azledildiği yıllardır. Yerine Larendeli Karamânî Derviş Hamza Dede getirilir. Sabûhî'nin şeyhlikten azledildiği birçok kaynakta yer alır; ancak azledildikten sonra kaynakların bir kısmı Şam'da kaldı derken, Ayvansarâyî, Uşşâkizâde, Şeyhî Mehmed Efendi Konya'ya gittiğini,⁸⁷ Sakıp Dede, Esrar Dede, Ali Enver, Mehmet Ziya, Ekrem Işın, İstanbul'a şeyh atanarak doğrudan İstanbul'a gittiğini dile getirirler.⁸⁸ Sahih Ahmed Dede ise Sabûhî'nin azledildikten sonra bir müddet Şam'da kalıp *İhtiyârât*'ı 1040/1630 yılından sonra tamamladığını, cezbeye düştüğünü, bu hal-

⁸² Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 300.

⁸³ Sabûhî, *İhtiyârât-ı Mesnevi* (Konya: Mevlana Müzesi Yazmalar Kütüphanesi, 2086), 5^a.

⁸⁴ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 296. Mehmet Sarı 1033-1035 yılları arasında hacca gittiğini söyler. Bk. Sarı, *Şeyh Sabûhî*, 70.

⁸⁵ Sarı, *Şeyh Sabûhî*, 319.

⁸⁶ Sarı, *Şeyh Sabûhî*, 317.

⁸⁷ Uşşâkizâde, *Zeyl-i Şaka'ik*, 359; Şeyhî, *Vekayi'ul-Fudalâ*, 147-148; Ayvansarâyî, *Vefayât*, 151.

⁸⁸ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefise*, 2: 76; Esrar Dede, *Tezkire-i Şua'ra*, 276; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 121; Işın, “Mevlevîlik”, 5: 426.

de Şam'da yaşamaya devam ettiğini, Hamza Dede'ye hem-dem, hem-sohbet olduğunu, 1045/1635 tarihinde düştüğü cezbe halinden kurtulduğunu nakleder.⁸⁹ Sabûhî'nin cezbe halini diğer kaynaklar zaman zaman ortaya çıkan bir durum gibi algılamışlardır. Kanaatimizce *İhtiyarat-ı Mesnevi'nin* şerhinin tamamlanmasından sonra ortaya çıkan cezbe hali birkaç yıl sürmüş, Sabûhî meczup bir halde dağlarda vahşi hayvanlar arasında yaşamıştır. Vahşi hayvanlar arasında iken söylediği şu beyitler durum hakkında bize bilgi vermektedir.⁹⁰

Beni Mecnun'a kıyas eylemeyin ey vahş u tuyûr

*Yakar âhım sizi bir gün dağılın yanımdan.*⁹¹

beytini okuyunca vahşi hayvanların etrafından dağılıp gittiği rivayet edilir.

4. SABÛHÎ AHMMED DEDE'NİN YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ ŞEYHLİĞİ⁹²

Sabûhî, düştüğü cezbe halinden kurtularak 1045/1635 yılında İstanbul'a gider. Sahih Ahmed Dede, nüfuz sahibi kişilerin Sabûhî'nin İstanbul'a gelmesi için davet mektubu yazdıklarını, Sabûhî'nin daveti kabul edip hacdan dönen bir kafile ile İstanbul'a gelip Yenikapı Mevlevîhânesi civarında yerleştiğini, Doğanî Dede ile hem-dem oldukları şeklinde bir nakilde bulunur.⁹³ 1048/1638 yılında Doğanî Dede'nin vefatından sonra padişah IV. Muradın izniyle zamanın makam çelebisi III. Muhammed Arif Çelebi tarafından meşihatnâme hazırlanmasıyla Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh atandığını aktarır.⁹⁴

Sahih Ahmed Dede'nin verdiği bilgilerden Sabûhî'nin 1045/1635 yılının safer ayına kadar Şam'da kaldığı anlaşılıyor ve Şam'da kaldığı 1040/1630 yılına kadar *İhtiyârât-ı Sabûhî'yi* tamamlamakla iştigal ettiği bilgisi elde edilmiş oluyor.⁹⁵ Öyle zannediyoruz ki Sahih Ahmed Dede eserinde ele aldığı konuları o dönemde olan olaylar ile delillendirmiştir. Hamza Dede'nin Sabûhî'den sonra Şam şeyhi olduğunu ve *Mesnevi* beyitlerinde iktibas edilen hadisleri tespit edip *Camîu'l-Ehâdis* adında bir eser telif ettiği örneğinde olduğu gibi olayları birbiriyle iribatlandırmıştır. *Mecmu'âtü't-Tevârih-i Mevlevîyye*'de bulunan bilgiler diğer Mevlevî kaynaklarıyla çoğu zaman çelişkilidir. Ancak o dönemde ve daha sonraki dönemlerde meydana gelen olaylar ile birlikte mukayeseli inceleme yaptığımızda Sahih

⁸⁹ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 300.

⁹⁰ Sarı, *Şeyh Sabûhî*, 148.

⁹¹ Sabûhî, *Divan*, 286.

⁹² Bu bölüm doktora tezimizden aynen alınmıştır. Bk: Müzekkir Kızılkaya, *Sabûhî Ahmed Dede'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019), 59-62.

⁹³ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 303.

⁹⁴ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 304. Mevlevilik ve Yenikapı Mevlevîhânesi üzerine araştırmalar yapan Bayram Ali Kaya da Tekke Kapısı adlı eserinde Sahih Ahmed Dede'nin eserini esas almış, diğer kaynaklardaki rivayetleri de aktarmıştır.

⁹⁵ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 298-299.

Ahmed Dede'nin verdiği bilgilerin büyük çoğunluğu uygunluk göstermektedir. En azından Sabûhî'nin verdiği bilgiler ile uygunluk arz etmektedir.

Sabûhî ile ilgili yaptığımız araştırmalarda gördük ki kaynaklarda yer alan bilgiler birbiriyle çelişkili ve tutarsızdır. Sabûhî hakkında Mevlevî kaynakların verdiği bilgiler dahi birbiriyle tutarsızdır. Sahih Ahmed Dede'nin naklettiği bilgileri teyit edecek bilgiler ile diğer kaynakları mukayeseli incelediğimizde Sahih Ahmed Dede'nin Sabûhî Ahmed Dede için verdiği bilgiler, daha tutarlı gözükmektedir. O döneme ait yapılan çalışmalar ve eserler, verilen tarihleri incelemeden olduğu gibi kabul etmişlerdir. Araştırmalarımızda dikkatimizi çeken husus şu oldu. O döneme ait kaynak eserlerde dahi eksik bilgiler veya hatalı bilgiler vardır. Bu durumu Sabûhî'ye en yakın kaynaklar olan Uşşâkizâde ve Şeyhî'de de gördük. Dönemin önemli müelliflerinden Kâtip Çelebi Sabûhî'den hiç bahsetmez. Doğanî Ahmed Dede'yi ise Sofya yakınlarında bulunan Bergofça kasabasından kabul eder. Mevlevî kaynakları ise Doğanî Dede'yi Aksaraylı diye tanıtır. Durum böyle olunca kaynaklardaki bilgilerin doğru değerlendirilmesi ve sentezlenmesi zorunluluk arz etmektedir. Örnek verecek olursak Doğanî Ahmed Dede'nin vefatı ve akabinde Sabûhî Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'nde halef-selef postnişin olmaları kaynakların bir kısmında 1040/1630 tarihinde, Sahih Ahmed Dede'ye göre ise 1048/1638 yılında gerçekleşmiştir. Doğanî Ahmed Dede'nin 1040/1630 yılında vefat ettiğini kabul edersek, bazı rivayetler tutarsız hale gelmektedir. VI. Murad Bağdat Seferine 1045/1635 yılında çıkmıştır ve sefere giderken Konya'ya uğramıştır. Konya'da Mevlânâ türbesini ziyaret etmiş ve bu esnada Ebû Bekir Çelebi'nin azline sebep olan olay yaşanmıştır. Kaynaklara göre Ebû Bekir Çelebi'nin azledildiği dönemde Kadızâde ve Doğanî Dede hayattadır. Kadızâde sefer esnasında hastalanır ve İstanbul'a avdet eder. Dualarının kabul olunmasıyla meşhur olmuş Doğanî Dede'den şifa bulması için dua ister. Ebû Bekir Çelebi'nin azlinde dahil bulunduğu için Kadızâde'ye kırgın olan Doğanî Dede bu isteği reddeder.

Kısaca bahsettiğimiz bu olay 1045/1635 yılında vukuu bulmuştur. Doğanî Dede'nin vefatını 1040/1630 tarihi olarak kabul ettiğimizde bu kısma uydurulmuş anlamı taşıyor ve asılsız bir olaya dönüşüyor. Kaynakların bir kısmında anlatılan bu olay gibi çelişki içeren birçok örneğe rastladık. Hayatını ele aldığımız Sabûhî'nin "1026/1617 yılında Şam'a gönderildi" diye açık ifadesine rağmen kaynakların bir kısmının Tokat'tan Şam'a gittiği ve Hamza Dede'ye intisap ettiği iddialarında olduğu gibi birçok örnek olay tutarsız ve çelişkilidir. Hâlbuki Sahih Ahmed Dede, Kemal Ahmed Dede ve Doğanî Dede'nin vefatını farklı aktarır. Sabûhî Ahmed Dede, 1048/1638 tarihinde vefat eden Doğanî Ahmed Dede'nin yerine yukarıda ayrıntılı olarak değindiğimiz gibi kimine göre Şam şeyhliğinden sonra Şam'da birkaç yıl ikamet ettikten sonra, kimine göre doğrudan, kimine

göre Konya'yı ziyaret edip sonra İstanbul'a Yenikapı civarında yerleştikten sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edilir. Bizim burada dikkat çekmek istediğimiz husus Sahih Ahmed Dede hariç bütün kaynakların Sabûhî'nin Bostan Çelebi tarafından şeyh tayin edildiğini yazdığıdır. Sahih Ahmed Dede "III. Arif Çelebi tarafından şeyh tayin edildi." der. Sabûhî'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyhliği sürecini şu şekilde birleştirilerek yorumlanabileceği kanaatindeyiz: Sabûhî Şam'da iken şeyhlikten azledilir. Şam'da yazmaya başladığı *İhtiyârâtı* bitirmek için belli bir süre Şam'da ikamete devam eder ve eseri tamamladıktan sonra cezbeğe düşer. Sahve gelene kadar Şam'da ikamete devam eder. İstanbul'a davet edilir ve yola çıkar. Önce Konya'ya giderek şeyhi Ebû Bekir Çelebi'yi ziyaret eder. Akabinde Konya'dan ayrılp İstanbul'a gelir. Yenikapı Mevlevîhânesi yakınlarında ikamet eder ve 1048/1638 tarihlerinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne Doğanî Ahmed Dede'den sonra üçüncü postnişin olarak atanır.

Sahih Ahmed Dede dâhil bütün kaynaklar Bostan Çelebi'nin 1040/1630 yılında vefatı ve yerine Ebû Bekir Çelebi'nin makam çelebisi olması hususunda müttefiktirler. Ebû Bekir Çelebi'nin makamda sekiz yıl kaldığı ve 1048/1638 yılında IV. Murad tarafından azledildiği ve hakkında idam fermanı verilmiş olmasına rağmen Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin⁹⁶ aracı olmasıyla idam cezasının sürgüne çevrildiği kaynaklarda ifade edilmiştir. Sabûhî'nin Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliği döneminde İstanbul'da sürgün hayatı yaşayan Ebû Bekir Çelebi'nin, sürgün yıllarında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ikamet ettiği bazı Mevlevî kaynaklarında yer almıştır.⁹⁷ Ancak dönemi inceleyen tarihçiler olayları farklı anlatır.⁹⁸

Ebû Bekir Çelebi'nin azledilmesi ve İstanbul'a sürgün gönderilmesi diğer tarihi kaynaklarla örtüşmektedir. Sahih Ahmed Dede buna ilaveten verdiği bilgilerde Ebû Bekir Çelebi'nin İstanbul'da sürgünde iken Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ikamet ettiği bilgisi ile de dönemin tarihçilerinden Nâimâ'nın verdiği bilgilerle çelişmektedir. Nâimâ, Ebû Bekir Çelebi'nin sürgün yıllarında, devrin vezir-i azâmî Bayram Paşa sarayında ikamet ettiğini ve bu sarayda vefat ettiğini aktarır.⁹⁹

Kaynaklarda görüş birliği olmayan konulardan birisi de Sabûhî'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kaç yıl şeyhlik yaptığıdır. Bir kısım kaynaklar on yedi veya on sekiz yıl,¹⁰⁰ bir kısmı on dört yıl,¹⁰¹ bir kısmı da dokuz yıl¹⁰² şeyhlik

⁹⁶ Bayram Ali Kaya, "Yahya Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 245-246.

⁹⁷ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 304.

⁹⁸ Nâimâ, *Nâimâ Tarihi*, 3: 1385; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3: 200-201.

⁹⁹ Nâimâ, *Nâimâ Tarihi*, 3: 1385.

¹⁰⁰ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ*, 281; Ali Enver, *Semahane-i Edeb*, 121; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 98,

¹⁰¹ Ayvansarayî, *Vefâyât*, 151.

¹⁰² Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, 308.

yaptığı bilgisini aktarır. Sahih Ahmed Dede, Sabûhî Ahmed Dede'nin dokuz yıl şeyhlik yaptıktan sonra IV. İbrahim'in 1058/1648'de tahta çıkmasından bir yıl önce (1057/1647) vefat ettiğini, yerine Pîr Hüseyin Çelebi tarafından Hacı Ahmed Dede'nin¹⁰³ şeyh tayin edildiğini aktarır. Hacı Ahmed Dede şeyh olduğunda "IV. İbrahim'in cülusuna bir yıl oldu." diyerek başka bir olay ile delillendirir.¹⁰⁴

Sonuç olarak kanaatimizce Sabûhî Ahmed Dede 1040/1630 yılında Şam Mevlevihânesi şeyhliğinden azledilir. Şam'da ikamete devam ederek *İhtiyarat-ı Mesnevi*'yi tamamlar ve daha sonra Yenikapı Mevlevihânesi'ne 1048/1638 yılında şeyh tayin edilir. Dokuz yıl şeyhlik yaptıktan sonra irtihal-i dar-ı beka eyler ve yerine Hacı Ahmed Dede postnişin olur.

5. SABÛHÎ AHMED DEDE'NİN TESİRLERİ VE CÂMÎ AHMED DEDE

İstanbul ilmiye sınıfından âlim bir zatın oğlu olan Camî Ahmed Dede, babasının ölümünden sonra Sabûhî Ahmed Dede'ye intisap etmiş ve onun gözde talebesi olmuş ve kısa zamanda sülûkunu tamamlayarak şeyh olmuştur. Sabûhî Dede dervişlere tarikat usûlunu öğretmesi için görevlendirilmiştir. Sabûhî Dede'nin 1057/1647 yılında vefatından sonra makam çelebisi Pîr Hüseyin Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevihânesi şeyhliğine getirilmiştir. Yenikapı Mevlevihânesi'nin diğer şeyhleri gibi kalender meşreb, rind tabiatlı bir zat idi. Şu sözleri onun ve Sabûhî'nin meşrebini tanımamız açısından ve kendinden sonra da tesirlerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. "Biz içki kadehini pîrimiz Sabûhî elinden içtik" diyerek Sabûhî Dede'nin yolundan gittiğini ortaya koymuştur. Yirmi dört sene meşihatta kaldıktan sonra 1083/1672 yılında hacda iken Medine'de vefat etmiştir.¹⁰⁵

Sabûhî Ahmed Dede'nin tesirleri Camî Ahmed Dede'den sonra da kendini göstermiş, Filibe Mevlevihânesi şeyhi iken Yenikapı Mevlevihânesi şeyhliğine atanan Peçevizade Ârifî Ahmed Dede,¹⁰⁶ Ârifî Dede'den sonraki yıllarda, 1159/1746 yılında postnişin olan ve Yenikapı Mevlevihânesi'ni tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925'e kadar idare eden Ebû Bekir Dede'nin soyundan gelen şeyhlerin, yani aynı aileden gelen şeyhlerin ilki olan Ebû Bekir Dede de Yenikapı'da Sabûhî Dede'nin yolundan gitmiştir.¹⁰⁷

¹⁰³ Hacı Ahmed Dede'nin diğer adı Camî Ahmed Dede'dir.

¹⁰⁴ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 308.

¹⁰⁵ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 106-108; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, 308; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, 108; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevihanesi*, 130.

¹⁰⁶ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 167-168; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 159-160; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevihanesi*, 149; Işın, "Mevlevîlik", 7: 478.

¹⁰⁷ Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse*, 2: 106; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 141.

SONUÇ

Bir müellif hakkında bilgi veren çağdaş kaynaklarda dahi eksik ve hatalı bilgiler olabilmektedir. Bu realiteyi dikkate alarak Sabûhî Ahmed Dede ve Yenikapı Mevlevîhânesi tarihçesini araştırdık. Araştırmalar sonucunda düşüncemizi destekler birçok delil bulduk. Gerek Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilk üç şeyhi gerekse Sabûhî Ahmed Dede'nin hayatı hakkında kaynaklarda birbiriyle çelişkili bilgiler vardı. Araştırmalarımız sonucu vardığımız netice şöyledir:

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilk şeyhi Kemal Ahmed Dede'nin meşihat süresi, yaygın olan görüşe göre dört yıldır. Ancak araştırmalarımız sonucunda elde ettiğimiz ve daha tutarlı gördüğümüz bilgi ise Kemal Ahmed Dede'nin 1005/1597 yılından 1023-1024/1614-1615 yılına kadar on sekiz yıl meşihatta kaldığı bilgisidir.

Kemal Ahmed Dede'nin vefatından sonra yerine geçen Doğanî Ahmed Dede'nin doğum yeri, vefatı ve meşihat süresi ilgili kaynaklarda yer alan çelişkili bilgiler değerlendirilmiştir. Bizim çalışmamız sonucu elde ettiğimiz bilgilere göre Doğanî Ahmed Dede, Bergofçalı değil Aksaraylı'dır. Kemal Ahmed Dede'den sonra 1023-1024/1614-1615'te postnişin olan Doğanî Ahmed Dede, vefat ettiği 1048/1638 yılına kadar meşihatta kalmış ve yirmi dört yıl şeyhlik görevini yürütmüştür.

Doğanî Ahmed Dede'nin vefatından sonra yerine 1048/1638 yılında Sabûhî Ahmed Dede postnişin olmuştur. Sabûhî Ahmed Dede'nin kendi eserlerinde verdiği bilgileri diğer kaynaklarla mukayese ederek vardığımız sonuç; Sabûhî Ahmed Dede'nin 1048/1638 tarihinde meşihate geldiği ve dokuz yıl postnişin olduktan sonra 1057/1647 yılında vefat ettiği'dir. Yerine kendisiyle aynı meşrepte olan Camî Ahmed Dede postnişin olmuştur.

Yenikapı Mevlevîhânesi İstanbul Mevlevîliğinde "Şemsî neşve"yi temsil etmiş bir ekoldür. Bu durumu makalemizde ele aldığımız Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilk dört şeyhinde de gördük. Makalemize konu olan Sabûhî Ahmed Dede, *Mesnevî*'den seçtiği beyitlere getirdiği işârî yorumlarda ve *Divan*'ındaki şiirlerinde bunu ortaya koymuş ve kendinde sonra gelen Mevlevî şeyhleri üzerinde tesir bırakmış Melâmî meşreb sūfliliğın XVII. yüzyıldaki önemli Mevlevî temsilcilerinden biridir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Dede, Sahîh. *Mevlevîlerin Tarihi*. Haz. Cem Zorlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Akkuş, Mehmet. "İsmail Rûmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 120. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Algül, Abdulkadir. *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve "İhtiyarat-ı Sabûhî" Adlı Eseri (1-100. Varak)*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007.

- Atâi, Nev'izâde. *Zeyl-i Şekâik*. Ankara: TBMM Kütüphanesi, DM/74-11973.
- Atâi, Nev'izâde. *Şekâik-ı Nûmaniye ve Zeyilleri. Hadâikü'l-hakâik fi tekmeleti's-şekâik*. Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Aycibin, Zeynep. *Kâtip Çelebi Fezleke Tahlil ve Metin I*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2007.
- Ayvansarâyî, Hafız Hüseyin. *Hadikatü'l-cevâmi'*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1281.
- Ayvansarâyî, Hafız Hüseyin. *Hadikatü'l-cevâmi'* (Camilerimiz Ansiklopedisi). Haz. İhsan Erzi. İstanbul: Tercüman, 1987.
- Ayvansarâyî, Hafız Hüseyin. *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*. Haz. Ramazan Ekinci. İstanbul: Buhara Yayınları, 2013.
- Ayvansarâyî, Hafız Hüseyin. *İstanbul Câmileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar*. Haz. Ahmed Nezih Galitekin. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- Azamat, Nihat. "İbrahim Efendi-Oğlanlar Şeyhi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 298-300. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Baz, İbrahim. *Abdülahad Nuri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Belig, İsmail. *Nuhbetü'l-âsar li zeyl-i zübdetü'l-eş'âr*. Haz. Abdulkerim Akdulkadiroğlu. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999.
- Bolat, Ali. *Melâmetîlik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Bursalı, Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. M. A. Yekta Saraç. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.
- Bursalı, Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. Fikri Yavuz - İsmail Özen. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Ceyhan, Semih. *İsmail Ankaravi ve Mesnevi Şerhi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi 2005.
- Çavuşoğlu, Semiramis. *The Kadızâdeli Movement: An Attempt of Şeriat-Minded Reform in the Ottoman Empire*. Doktora Tezi, Princeton University, 1990.
- Çelebi, Kâtip. *Mizânü'l-hak fi ihtiyâri'l-ehak*. Ankara: TBMM Kütüphanesi, 209/A, 1948.
- Çiçek, Yakup. *Harîrizâde Mehmed Kemâlettin Hayatı-Eserleri ve Tibyânu vesâili'l-hakâik fi beyânı selâsili'tarâik Muhtevası ve Kaynakları*. Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul: İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü, 1982.
- Dede, Esrar. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*. Haz. İlhan Genç. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.
- Eflâkî, Ahmed. *Menâkibü'l-ârifin*. Haz. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973.
- Erdoğan, Mustafa. "Yenikapı Mevlevihânesi ile ilgili Kaynaklara Bir İlave: Kemalettin Efendi'nin Terâcim-i Ahvâli". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli*. Güz-2008. 47: 157-174.
- Ekinci, Ramazan. *Uşşâkizâde Hasib'in Zeyl-i Şekâik'i (İnceleme-Metin-Dizin)*. Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2014.
- Enver, Ali. *Semâhâne-i Edeb*. İstanbul: Âlem Matbaası, 1309.
- Erdoğan, Muzaffer. "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevihâneleri". *İstanbul*

- Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney-Doğu ve Avrupa Araştırmaları Dergisi 4/5 (1975-1976): 29-32.
- Gündoğdu, Cengiz. *Abdülmeccid Sivâsi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2010.
- Gölpınarlı, Abdalbaki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2006.
- Gölpınarlı, Abdalbaki. *Melâmîlik ve Melâmiler*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- Hammer, Joseph von. *Osmanlı Tarihi*. Sad. Abdükkadir Karahan. İstanbul: MEB, 1991.
- İliç, Slobodan. "Lamekani Hüseyin Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 94-95. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Işın, Ekrem. "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihâneler". *İstanbul Dergisi* 4 (1993): 119-131.
- Işın, Ekrem. *Surların Öte YanıYenikapı Mevlevihânesi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2011.
- İdiz, Ferzende. "Kâtip Çelebi'nin Mizânü'l-Hak Adlı Eseri Bağlamında Kadızâdeliler-Sivâsiler Mücadelesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/39 (Ağustos 2015): 1052-1063.
- Kaya, Bayram Ali. *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevihânesi'nin İnsanları*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2012.
- Köprülü, Fuat. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Küçük, Sezai. "Bütün YönleriyleYenikapı Mevlevihânesi". *X. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler* (Konya, 02-03 Mayıs). 62-196. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 2002.
- Lekesiz, Hulusi. *16. Yüzyıl Osmanlı Düzenindeki Değişimin Tasfiyeci (Püritanist) Bir Eleştirisi: Birgivi Mehmed Efendi ve Fikirleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1997.
- Mansûrizade, Mustafa Mucib. *Tezkire-i Mucib*. Haz. Kudret Altun. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, 1997.
- Mengüç, Hilal Tuğba. *İlmi Dede'nin Cezire-i Mesnevi Şerhi*. Yüksek Lisan Tezi, Fatih Üniversitesi, 2005.
- Nâimâ, Mustafa. *Tarih-i Nâimâ*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1273.
- Ali Nutki Dede - Abdalbaki Nasır Dede. *Difter-i Dervişân*. Haz. Bayram Ali Kaya - Sezai Küçük. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.
- Nizam, Betül Sinan. *Kemal Ahmed Dede'nin Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ Adlı Mesnevisi*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Universty, 2010.
- Rıfat Ahmed. *Lugat-i Târihiyye ve Coğrafiyye*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1300.
- Oğuz, Serhat. *İlmi Dede el-Mevlevî el-Bağdadi Hayatı Sanatı Eserleri ve Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2002.
- Öngören, Reşat. *Osmanlılarda Tasavvuf Anadolu'da Süfîler; Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Özköse, Kadir. *Anadolu Tasavvuf Önderleri*. Konya: Ensar Yayıncılık, 2008.
- Özönder, Hasan. "Yangınlarla Kaybettiğimiz Yenikapı Mevlevihânesi". *IX. Milli Mevlânâ Kongresi* (Konya, 15-16 Aralık 1997). 9-14. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1997.

- Öztürk, Mehmet Cemal. “Ramazan Efendi-Mahfi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 437. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Seyyid, Mehmet Rıza. *Tezkire-i Rıza*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1312.
- Seyyid, Mehmet Rıza. *Rıza Tezkiresi*. Haz. Gencay Zavotçu. İstanbul: Sahhaflar, 2009.
- Sakıp, Mustafa Dede. *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyân*. Mısır: Matbaa-yı Vehbiyye, 1283.
- Sarı, Mehmet. *Şeyh Sabûhi Ahmed Dede, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanı'nın Tenkitli Metni*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1992.
- Saylan, Betül. *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevilikte Çelebilik Makâmı-Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyan Örneği*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.
- Sekendiz, Serap. *Yenikapı Mevlevihânesi Mezar Taşlarına Sanatsal Eleştiri Açısından Bir Bakış*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1998.
- Süreyya, Mehmed. *Tezkire-i Meşâhir-i Osmanîye*. İstanbul: Matba-i Amire, 1311.
- Süreyya, Mehmed. *Sicilli-i Osmanî*. Haz. Nuri Akbayer. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Şeyhi, Mehmed Efendi. *Vekâyi'ü'l-fuzelâ*. Haz. Abdulkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Tanman, Baha. “İstanbul Mevlevihâneleri”. *Osmanlı Araştırmaları XIV* (1994): 177-183.
- Tanrıkorur, Barihüda. “Mevlevîyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 468-475. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Telci, Cahit. “Yenikapı Mevlevihânesi Vakıflarının İhyâsı Sürecine Dair Bir Belgenin Düşündürdükleri”. *Sûfi Araştırmaları* 10 (2014): 1-17.
- Ülgen, Ali Saim. *Fatih Devrinde İstanbul*. Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1939.
- Ülgen, Hikmet. *İstanbul Camileri*. İstanbul: Kitapçılık Ticaret, 1966.
- Ünal, Nesligül. *Yenikapı Mevlevihânesi'nin Tarihsel Gelişimi ve Harem Konağının Restitüsyon Projesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007.
- Vassaf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- Yetik, Erhan. “Ankaravî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 211-213. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Aziz Mahmud Hüdâî ve Celvetiyye Tarikatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1980.
- Yıldırım, Tahsin – Öztürkçü, İbrahim. *İstanbul'un Fethi*. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010.
- Yılmaz Necdet. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2007.
- Ziyâ, Mehmed. *Yenikapı Mevlevihânesi*. Dersaadet: Daru'l-hilâfetü'l-âliye, 1329.